

Den dolda sektorns tillväxt — 70-talets ekonomiska problem i nytt ljus*

De besvärliga ekonomiska problem som drabbat västvärldens ekonomier under 70-talet är delvis en synvilla, hävdar den amerikanske ekonomen Edgar L Feige. Synvillan beror på att officiell statistik utelämnar en stor och snabbt växande dold sektor. Den verkliga inflationstakten och arbetslösheten är lägre och tillväxten högre än vi tror. Men politikerna, understödda av ekonomer och journalister, handlar på grundval av ofullständig information, vilket förvärrar problemen. Ekonomisk Debatt har inbjudit Arne Jon Isachsen och Erik Lundberg att kommentera Feigers omdebatterade beräkningar av den dolda sektorns storlek i USA och hans originella syn på 70-talets ekonomiska problem. I en följande artikel skriver Ingemar Hansson om Sveriges dolda ekonomi.

Om man skall tro den officiella statistiken lider en stor del av världen av stigande inflation, fallande tillväxttakt, socialt oacceptabla arbetslöshetsnivåer och sjunkande produktivitet. Om man vill godta de flesta fackekonomers förutsägelser är detta sorgliga tillstånd statt i ytterligare försämring och en "ekonomisk kris" står för dörren. Den kris i våra ekonomier som kan iakttas har sin like endast i krisen bland ekonomerna själva.

Hur har då ekonomerna reagerat på

EDGAR L FEIGE är professor i nationalekonomi vid University of Wisconsin och fn gästprofessor vid Leidens universitet, Center for Research in Public Economics samt gästforskare vid Netherlands' Institute for Advanced Study. Hans forskning har tidigare varit inriktad på penningteori.

detta besvärliga läge? Deras vetenskapliga tidskrifter överflödar av matematiskt abstrakta och i stort sett godtyckligt konstruerade teorier byggda på "utbudschocker" och "rationella förväntningar". Vi måste dock i sanningens namn erkänna att någon teoretiskt sammanhängande och empiriskt trovärdig sam-

* Denna artikel är en starkt förkortad version av ett föredrag inför Nationalekonomiska foreningen, Stockholm, i juni 1980, och American Economic Association, Denver, i september 1980. Den kompletta versionen kan beställas från författaren.

Jag tar tillfället i akt att uttrycka min tacksamhet till de hundratals tjänstemän i amerikansk förvaltning och Federal Research, som frikostigt ställde data och informationer till förfogande för denna undersökning. Jag tackar särskilt tjänstemän och kolleger vid Netherlands' Institute for Advanced Study (NIAS) för deras icke-ekonomiska synpunkter, Robert Eisner och John Kendrick för deras generösa hjälp med data, Jos van Velsen, W. J. van Eck, M. E. Homan och Ard Kleiweg för utomordentlig programmering och Carolyn Roy för ypperlig redigeringshjälp. Center for Public Policy vid Leidens universitet gav mig frikostig datortid, NIAS lämnade anslag och forskningen bekostades av Fordstiftelsen.

stämmighet beträffande orsakerna till och botemedlen mot stagflationen helt enkelt inte ligger inom räckhåll. Våra ståtliga makroekonomiska modeller, som bygger på komplicerade matematiska ekvationer och använder raffinerade ekonometriska metoder, avkastar prognoser över inflation, tillväxttakter och förändringar i sysselsättningen som träffar generande långt från måltavlans mitt och inte duger som grund för sunda ekonomisk-politiska förslag. Studier gjorda enligt konstens alla regler av de nedåtgående trenderna i produktiviteten leder till slutsatsen att de är och förblir ett "mysterium".

Kort sagt befinner sig den makroekonomiska forskningen i kris på grund av den påfallande bristen på överensstämmelse mellan dess förutsägelser utifrån abstrakta teorier och iakttagelser av vårt dagliga ekonomiska liv. Det är mot denna bakgrund av intellektuell förvirring som jag vill framlägga en radikalt annorlunda syn på både vår ekonomiska sjukdom och yrkesmännens oförmåga att diagnostisera den korrekt. Mitt perspektiv reser helt nya frågor och ger vissa preliminära svar, som kanske kan hjälpa till att lösa upp flera av de märkliga paradoxer vi står inför.

Min åsikt är att de grundläggande distinktionerna som återfinns i de keynesianska och postkeynesianska begreppsapparaterna är i starkt behov av att utvidgas. Kärnpunkten i den traditionella makroekonomiska doktrinen utgörs av följderna av omfördelningar av resurser mellan den privata och den offentliga sektorn. Utan att på något sätt nedvärdera den viktiga distinktionen mellan dessa sektorer hävdar jag att vi, innan vi kan få ytterligare kunskaper med hjälp av detta konventionella tänkande, först måste införa en mer fundamental distinktion mellan vad jag vill kalla den "synliga" och den "dolda" sektorn i det ekonomiska systemet.

Den synliga sektorn i ekonomin består av de ekonomiska aktiviteter som regelbundet fångas i det nät den officiella statistiken lägger ut. Det är denna sektor som förser oss med våra uppfattningar om makroekonomins grundläggande fakta. Den utgör inte bara källan till de frågor som ekonomerna försöker besvara utan ger också näring åt prognosverksamhet, empiriska test och ekonomisk-politiska recept. Alla större systematiska avvikelser mellan våra makroekonomiska iakttagelser och den faktiska makroekonomiska verkligheten ger upphov till felställda frågor och felaktiga svar och sprider dessutom systematiskt falsk information, vilket kanske är det allra skadligaste. Eftersom hushåll, företag och politiker fattar sina beslut på grundval av uppgifter som mer eller mindre förfalskar verkligheten kan deras åtgärder mycket väl göra ekonomin mindre stabil.

Den dolda sektorn består av de ekonomiska aktiviteter som slinker igenom vår nuvarande statistiska mätapparat. Jag tror att den dolda sektorn är av betydande storlek och, vad viktigare är, att den har växt i relation till den synliga. I så fall har dessa förhållanden stora ekonomiska konsekvenser för stabiliteten i ekonomin, för effektiviteten i resursallokeringen och för inkomstfördelningen. Deras politiska, sociala och moraliska följder kan i längden bli ännu mer betydelsefulla.

Definitionen av den dolda sektorn

Min begreppsapparat omfattar till att börja med de viktiga distinktioner som ligger i den keynesianska makroekonomiska traditionen. Dessutom inför den de begreppsdistinktioner som jag nämnde ovan mellan alla ekonomiers synliga och dolda sektorer. Den synliga sektorn motsvarar den uppsättning av data som har stått i blickpunkten för den makroekonomiska analysen i USA de senaste

50 åren. De konventionella nationalräkenskaperna innefattar vissa konstruerade icke-monetära komponenter, men den allra största delen av den synliga sektorn består av inkomstproducerande marknadsaktiviteter som använder pengar som bytesmedel.

Den dolda sektorn består av två komponenter, dels en marknadssektor som använder pengar som bytesmedel i framställningen och distributionen av varor och tjänster, dels en icke-monetär sektor där varor och tjänster produceras men antingen konsumeras direkt av den producerande enheten (tex ett hushåll) eller går vidare genom ren byteshandel.

Den monetära dolda sektorn omfattar den illegala produktionen av varor och tjänster, eftersom de av tradition är utslutna från de konventionella räkenskaperna. Vad som är mycket viktigare är att denna sektor omfattar ett brett urval legitima inkomstproducerande aktiviteter, som av en rad olika skäl inte fångas upp på sätt som borde ske av räkenskapssystemet. I sådana verksamheter ingår alla inkomster som intjänas men antingen inte uppges alls eller inte uppges till sitt fulla värde för räkenskapsmyndigheterna. Motiven för att underlåta att lämna uppgifter eller lämna felaktiga uppgifter påstås vara att undkomma skatter, att undvika besvärliga regler, att slippa de kostnader som rapporteringen medför eller att helt enkelt uttrycka misstro mot myndigheterna. I sista hand beror exaktheten och fullständigheten hos alla nationalräkenskapsystem, hur sinnrikt de än är konstruerade, på hur hederliga och samarbetsvilliga uppgiftslämnarna är. Viljan att lämna uppgifter kan försvagas av de ekonomiska incitament som införs i alla styrsystem eller av en tilltagande alienation mot de sociala och legala värden ett samhälle bekänner sig till. Hur som helst blir databasen för nationalräkenskaperna det första offret.

Den icke-monetära komponenten i den dolda sektorn omfattar de livsviktiga ekonomiska aktiviteterna i hushåll, företag och frivilliga organisationer, vilkas produktion inte avspeglas i sin helhet i konventionella räkenskaper. Exempel på detta kan vara barnavård, matlagning, städning, studier, hyresvärdet av bostad som utnyttjas av ägaren, gör-det-själverksamhet och konsumtion som företag bjuder på.

Försämringen av nationalräkenskapssystemet

Att både den monetära och den icke-monetära komponenten i den dolda sektorn utelämnas ur den ekonomiska analysen har förklarats med den rådande men odokumenterade uppfattningen att den monetära komponenten är tämligen liten och därför kan ignoreras, och att den icke-monetära komponenten är stor men fortfarande utgör en stabil andel av de synliga inkomsterna. Jag kommer att framlägga resultat som tyder på att den dolda sektorn kan vara lika stor som den synliga och så skiftande i storlek i förhållande till de osynliga inkomsterna att den mycket väl kan visa sig bli en nyckel till förståelsen av dagens ekonomiska sjukdomstillstånd. Om konjunkturbetingade och trendmässiga förskjutningar mellan den synliga sektorn och den dolda är större än förskjutningarna inom den synliga sektorn mellan offentliga och privata verksamheter, är det möjligt att dagens sysslande med de grundläggande begreppen i det keynesianska systemet bara utgör toppen på den makroekonomiska teorins isberg.

Det är därför av avgörande betydelse att vi helt och hållet förstår förhållandet mellan det fenomen som skall studeras och vår syn på fenomenet, så som det framträder för oss genom våra observationsmetoder. Komplexiteten i samban-

det mellan fenomen och iakttagare är välkänd i naturvetenskaperna och formulerad tex i den sk Heisenbergs princip. I samhällsvetenskaperna är sambandet ännu mer komplicerat eftersom fenomenen som studeras är mänskliga handlingar med inslag av viljemoment, snarare än fysiska fenomen som är oberoende av iakttagarens närvaro. Icke desto mindre har samhällsvetarna, och i synnerhet nationalekonomerna, varit okänsliga för innebörden av sambandet mellan fenomenet och iakttagaren. Kriminologerna känner av denna svårighet när de ställs inför stigande brottslighet. Har kriminaliteten verkligen ökat, eller avspeglar de empiriska observationerna helt enkelt en förbättrad mätapparat? Samma resonemang kan tillämpas, när utvecklingsekonomerna påstår att ett land befinner sig i en snabb utvecklingsfas, uttryckt i tillväxttakten i BNP. Är detta i grund och botten ett tecken på att en *take-off* har inträtt, eller visar det att apparaten för att mäta den ekonomiska verksamheten har byggts ut och förbättrats? Och omvänt: Avspeglar långsamma tillväxttakter och fallande produktivitet i högt utvecklade samhällen ett reellt skeende eller en systematisk försämring av vår sociala mätapparat till följd av resursförskjutningar utanför observationssfären?

Jag vill framlägga hypotesen att en stor del av vårt ekonomiska sjukdomstillstånd kan förklaras av just en sådan försämring i vårt mätsystem. Att vi inte har upptäckt denna försämring är farligt, därför att privat och offentlig ekonomisk verksamhet i sig är beroende av just det informationssystem som eventuellt producerar systematiskt missvisande signaler. Eftersom iakttagandet av sjukdomstecken kan leda till en verklig sjukdom står vi kanske inför en ond cirkel, i vilken en snedvriden bild av den granskade företeelsen kan ge upphov till åtgärder som förändrar företeelsen själv,

vilket i sin tur ytterligare snedvrider iakttagarens uppfattning.

Den dolda sektorn på olika utvecklingsstadier

Man kan på goda grunder antaga att både riktningen och omfattningen av sådana samspel mellan iakttagaren och det studerade fenomenet har samband med olika utvecklingsstadier i ett samhälle. Låt mig som exempel nämna långsiktstrenden i förhållandet mellan den totala ekonomiska aktiviteten (synlig och dold) och den observerade aktiviteten på olika utvecklingsstadier. Om vi ett ögonblick bortser från verkningarna av teknologiska upptäckter, naturkatastrofer och politiska sammanbrott, som hungersnöd eller krig, samt konjunkturer, kan vi föreställa oss en ekonomi, vars totala produktion växer i en viss konstant takt. På de primitivare stadierna i samhällsutvecklingen går all verksamhet ut på att upprätthålla livsviktiga funktioner; här föreligger en ekonomi som inte registreras och inte använder pengar. Så fort de märkliga samhällsmekanismerna organiserade marknader och pengar som bytesmedel kommer in, förs resurserna från den icke-monetära till den monetära sektorn. Om vi sedan inför observatörensamhällsvetaren, vars uppgift det är att mäta den "legala" produktionen i den monetära ekonomin, ser vi till en början en tillväxttakt, som kraftigt överstiger hela ekonomins tillväxttakt. Tolkar vi denna expansion och tillkomsten av ett mätsystem som en spegel av den verkliga tillväxttakten i hela ekonomin tar vi gruvligt miste. Detta första skede av samhällelig mätning och redovisning kommer att utmärkas av en ökning av den observerade produktionen i förhållande till den totala.

Det andra stadiet utmärks av ett i stort sett proportionellt förhållande mellan den synliga sektorn och hela den ekono-

miska aktiviteten. Vi kan kalla detta stadium "nationalekonomins guldålder", eftersom det är i den fasen som välkonstruerade ekonomiska teorier och modeller, som själva vilar på empiriska studier av perioden, har störst chans att korrekt förklara och förutsäga det ekonomiska beteendet. I själva verket har i förutsägelseerna av och förklaringarna till ekonomiska skeenden inte inräknats effekterna av betydelsefulla förskjutningar mellan den synliga och den dolda ekonomiska verksamheten. Så länge den synliga sektorn förblir i stort sett proportionell mot hela ekonomin har offentliga åtgärder som bygger på åtminstone korrekta informationssignaler vad gäller dessa proportioner störst utsikt att uppnå stabiliseringspolitiska mål. Tyvärr är det högst osannolikt att nationalekonomerna får dvälas i oändlighet i denna intellektuella Edens lustgård.

Allteftersom ekonomiska och politiska institutioner blir mer komplicerade kommer de nämligen att förorsaka att resurserna förs bort från den synliga ekonomiska aktivitetens sfär. Stigande skatter, ökade regleringar och högre kostnader för att underkasta sig samhällets mätapparat leder till att resurserna kanaliseras till den dolda sektorn. Gör-det-själv-arbete utanför marknaden utgör en fristad i den icke-monetära sektorn utanför både beskattning och regleringar, och alltför låga uppgifter eller inga uppgifter alls om produktion och inkomster kan, inom penninghushållningen, ge upphov till en sektor som undgår nationalräkenskapernas falkögon. Om en sådan åderlåtning av den grundläggande databasen bibringar medborgarna den felaktiga uppfattningen att ekonomin utvecklas dåligt, blir myndigheternas aldrig så välmentade åtgärder kraftlösa eller, vad värre är, de förstärker instabiliteten i konjunkturerena. När regeringen själv alltmör betraktas som ur stånd att uppfylla det samhällsansvar den påstår sig känna, upp-

står i sin tur en större misstro och en ökad alienation mot den och de lagligt upprättade myndigheterna. Sådana politiska effekter försämrar mätapparaten ytterligare, och vi kan vänta oss en fallande synlig produktion i förhållande till den totala produktionen.

Följder av en växande dold sektor

Om min förmodan är riktig, nämligen att många högt utvecklade ekonomier ovetande har glidit in i ett skede där ekonomins dolda sektorer växer i förhållande till de synliga, vilka slutsatser följer av detta? Först och främst kommer våra konventionella ekonomiska indikatorer att ge en alltmer snedvriden bild av det verkliga ekonomiska läget. Den officiella statistiken visar en fallande tillväxttakt, tom när den totala ekonomin växer i normal omfattning. Den officiella prisstatistiken i de centralplanerade ekonomierna ger en alltför *gynnsam* bild av inflationstakten, medan de marknadsorienterade ekonomierna ger officiella inflationssiffror som *överdriver* den verkliga prisstegringstakten. Om den dolda sektorn växer hastigt och anställda i den synliga sektorn söker efter skattefritt "extraknäck", tycks produktiviteten gå ned eftersom produktionen uppges falla snabbare än resursinsatserna. I välfärdssystem med generösa arbetslöshetsunderstöd kan de officiella arbetslöshetssiffrorna tidvis svälla, medan de "arbetslösa" hittar annan sysselsättning i den dolda sektorn. De makroekonomiska prognoserna blir systematiskt snedvridna; de förutsäger alltför höga tillväxttakter i produktionen och underskattar inflationen. Slutligen, och kanske allra viktigast: Medborgarna och politikerna reagerar systematiskt på falska ekonomiska signaler och omvandlar alltså *känslan* av att det går dåligt till faktiska ekonomiska svårigheter. Dessa förmodanden motsvarar ganska väl den ekonomiska verklighet som ett ständigt

växande antal högt utvecklade ekonomier uppenbart står mitt uppe i. Det är därför viktigt att granska den empiriska hypotes de grundar sig på, nämligen att det på senare tid har förekommit en dramatisk tillväxt i ekonomins dolda sektorer jämfört med de synliga.

Tre sätt att mäta den dolda sektorn

Det är självklart att alla försök att mäta ett samhällsfenomen, vars *raison d'être* är att undgå observation, är bemängda med komplicerade problem både beträffande begreppen som skall användas och i själva tillämpningen. Alla uppskattningar kan väntas innehålla stora fel.

Tre större kategorier av data står emellertid till undersökarens förfogande, och var och en av dem speglar en viktig roll i analysen. Först har vi den stora och idégivande massan av anekdotisk information, hopsamlad utan metod och svår att analysera med moderna kvantitativa metoder. Sådan information är dock mycket relevant som en kvalitativ indikator på både frekvensen och karaktären hos den studerade företeelsen och kan belysa dess yttringar i både individuella och institutionella beteenden. Den ger en outhärlig utgångspunkt för varje seriös undersökning såtillvida att den ställer många berättigade frågor och leder forskningen i specifika riktningar vad rör källor till och processer i dolda ekonomiska aktiviteter.

Mitt eget intresse för denna företeelse väcktes när jag märkte hur en bekant, som hade en liten butik, kom hem från sitt arbete varje kväll med en papperspåse fylld med pengar i stället för bul-larna jag hade hoppats på. När jag svalt min besvikelse över de uteblivna bul-larna fick jag min belöning i form av denne lekmans häpnad över naiviteten hos en professor i nationalekonomi som inte kände till att 20–25 procents svinn är vanligt i ett detaljhandelsföretag. De flesta av oss kan säkerligen dra sig till

minnes liknande episoder som ger en bakgrund av egna upplevelser åt antagandet att allt fler ekonomiska verksamheter undgår iakttagarens ögon.

Den andra kategorin information utnyttjar systematiskt insamlade mikroobservationer, som kan komma från individuella undersökningar, inkomstdeklarationer, arbetslöshetsstatistik eller andra liknande källor. Den nyligen publicerade undersökningen gjord av Internal Revenue Service [1979] av icke deklarerade inkomster är den kanske mest uttömmande studien hittills som tillämpar en "direkt" mikroanalytisk ansats. Denna utredning är behäftad med allvarliga fel och underskattar troligen grovt de icke deklarerade inkomsterna, men den är ett officiellt statligt dokument som öppet erkänner att icke deklarerade inkomster i USA uppgår till mer än 50 procent av Kanadas officiellt uppgivna BNP.

Den tredje metoden för att skaffa uppgifter bygger på makroekonomiska data som insamlas av skäl, som inte har något direkt samband med mätningen av den dolda sektorn. En sådan indirekt ansats har den viktiga fördelen att data i analysen inte är påverkade av den företeelse man försöker mäta. Genom att förlita sig på dessa makroekonomiska uppgifter har man den ytterligare fördelen att inte bara kunna uppskatta storleken av den dolda aktivitet som använder pengar utan också att till relativt låga kostnader kunna göra mätningar över tiden av tillväxten i den dolda sektorn.

Transaktionsmetoden

I en artikel *Challenge* [1979] skisserade jag en makroekonomisk mätningssätt som kunde avslöja både storleken och tillväxttakten i den dolda sektorn, i den mån den utnyttjar pengar som bytesmedel. Metoden bygger på antagandet att man i vilket samhälle som helst i princip kan få fram tämligen exakta mått på den totala volymen av monetära transaktio-

ner, förutsatt att man känner till bytesmedlets mängd och omloppshastighet i det ekonomiska systemet. Eftersom den totala volymen av monetära transaktioner direkt ger upphov till både synliga och dolda inkomster i den monetära sektorn, behöver man bara göra ett antagande om sambandet mellan de totala transaktionerna och inkomsten som dessa transaktioner skapar för att få fram en indirekt uppskattning av den del av den totala inkomsten som genereras på detta sätt och som inte observeras. Ett avgörande antagande i analysen är att den totala volymen av icke-finansiella transaktioner i stort sett är proportionell mot den inkomst som genereras av dessa transaktioner. Detta antagande har länge utnyttjats av ekonomer som sysslar med penningteori och har en framträdande plats i Fishers, Keynes' och moderna monetaristers arbeten.¹ Antagandet är i själva verket implicit i de flesta empiriska studier av efterfrågan på pengar och har egentligen inte ifrågasatts på över 100 år.

Om de totala transaktionerna verkligen är någorlunda proportionella mot den totala inkomsten, och om transaktionerna kan mätas korrekt, medan uppgifter om inkomsten blir för låga av skäl som diskuterats tidigare, så avslöjas en eventuell tillväxt i den dolda monetära inkomsten av att antalet transaktioner stiger i förhållande till den uppmätta inkomsten.

De totala transaktionerna i en ekonomi kan lämpligen delas upp i sådana som är förknippade med produktionen av varor och tjänster, sådana där pengar byts mot existerande tillgångar, både reala och finansiella, samt direkta transfereringar. Med tanke på att finansiella innovationer kan uppkomma som möjli-

gen påskyndar rent finansiella transaktioner och också med tanke på att transfereringarnas mönster kan förändras, är det kanske rimligast att begränsa antagandet om proportionaliteten mellan transaktioner och inkomst till ett transaktionsbegrepp som i så stor utsträckning som möjligt utesluter större finansiella transaktioner och transfereringar. Vad som återstår är huvudsakligen transaktioner i samband med produktionen av varor och tjänster, i såväl den synliga som den dolda sektorn. Också här påverkar graden av integration i ekonomin förhållandet mellan den justerade mängden transaktioner och inkomsten. Den uppenbara tillväxten i tjänstesektorn – en starkt integrerad sektor – leder till förutsägelsen att förhållandet mellan det justerade måttet på transaktioner och inkomst bör falla. Under dessa omständigheter måste antagandet om ett konstant förhållande mellan transaktionsmängd och inkomst betraktas som försiktigt, dvs som ledande till en alltför låg uppskattning av den monetära dolda inkomsten.

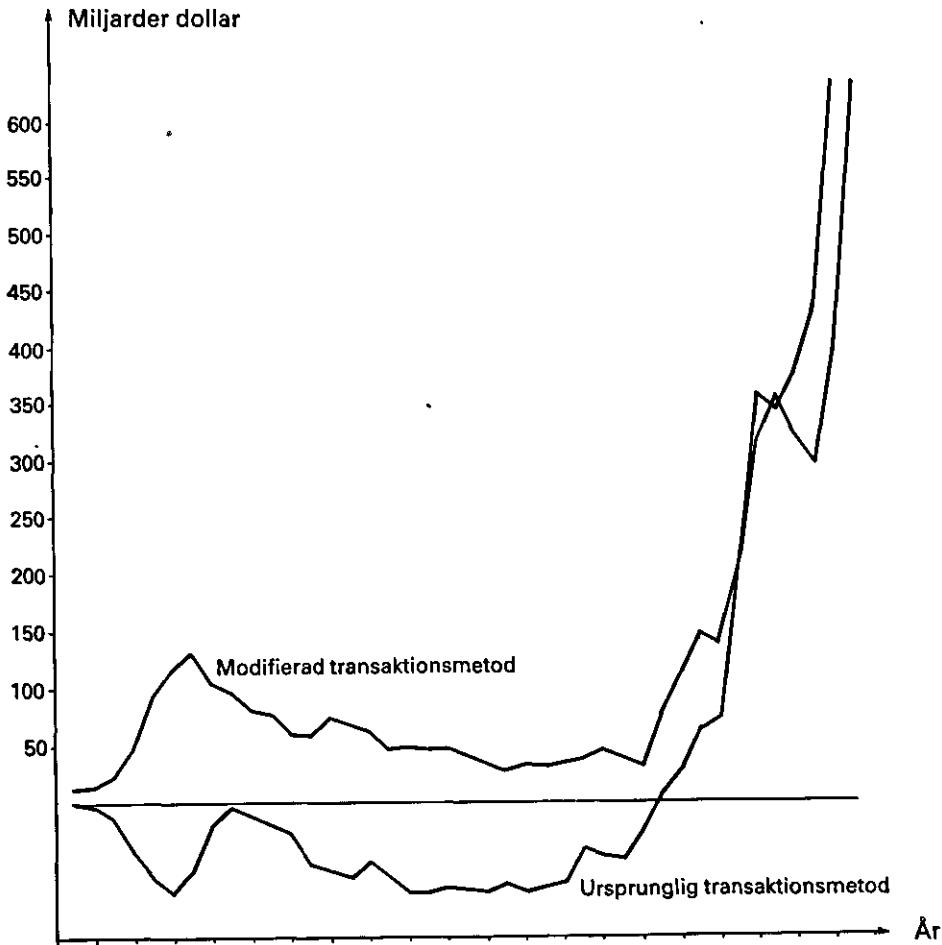
Den monetära dolda sektorns storlek

I min ursprungliga artikel i *Challenge* använde jag en starkt förenklad form av transaktionsansatsen för att härleda punktskattningar av den monetära dolda sektorn för åren 1976 och 1978. Beräkningarna tydde på en jättelik och växande dold sektor. Jag uttryckte min oro för att det möjligen fanns ett kraftigt fel i kalkylerna och pekade på ett antal tekniska ofullkomligheter som borde tas med i beräkningen, så att mättekniken kunde förbättras.

För att undersöka hur rimlig den grova transaktionsmetoden var konstruerade jag en konsistent dataserie med vars hjälp jag kunde tillämpa min metod bakåt i tiden och studera hur den sammanföll

¹ En översikt över teorierna om efterfrågan på pengar ingår i David Laidlers *The Demand for Money: Theories and Evidence* [1969].

Figur 1. Beräkningar av den monetära dolda sektorn i USA 1939–79.

med historiska uppgifter om perioden mellan 1939 och 1979. En liknande, helt oberoende studie utfördes av Richard Porter [1979], som visserligen avvek från min metod i vissa av sina beräkningar men ändå kom fram till siffror som i stort sett överensstämde med mina egna. Resultatet av mina ursprungliga beräkningar ges i figur 1. Resultaten uppfyllde inte rimlighetskraven i tre avgörande avseenden. För det första gav metoden negativa skattningar av den dolda sektorn för hela perioden 1939–68. För det andra pekade den på en nedgång i dolda inkomster un-

der andra världskriget, en period som företer rikliga historiska bevis för en stor och växande dold sektor. För det tredje föreföll tom den dramatiska tillväxten i den dolda sektorn under 70-talet en smula suspekt, eftersom ökningen av de uppskattade transaktionerna direkt kunde förklaras med den kraftiga ökningen i omsättnings hastigheten för checkräkningsbetalningar under denna period.

Negativa resultat ger ofta mer information än bekräftande, och därför gick jag vidare och förfinade metoden genom att ta hänsyn till flera av de ofullkomlig-

heter som jag pekat på i artikeln i *Chalenge*. Hur känsliga resultaten var för dessa modifikationer (dikterade både av teoretiska överväganden och tillkommande uppgifter rörande konstruktionen av den serie jag använde för debiteringar på checkräkningarna) visas i *figur 1*, där resultaten av de slutliga beräkningarna ingår.²

Resultaten pekar på en dramatisk tillväxt i den monetära dolda sektorn under andra världskriget, följt av en absolut nedgång under 50- och 60-talen, vilken avbröts endast av en svag ökning under

² Eftersom resultaten har blivit påfallande mycket rimligare måste jag något mer detaljerat beskriva hur det sannolika rycktes ur det orimligas kaftar.

Den första paradoxen som måste undersökas låg i de negativa och sjunkande värdena för den dolda sektorn under andra världskriget. Under denna period föll de icke justerade transaktionerna dramatiskt i förhållande till BNP. I min artikel hade jag pekat på att större delen av de federala utgifterna var exkluderade ur transaktionsserien (genom att de systematiskt utesluts från debiteringar på checkräkningarna) men att de ingick i BNP. Härav drog jag slutsatsen att denna asymmetriska behandling skulle leda till en underskattning av den dolda sektorn, särskilt under ett skede när statens krigsutgifter exploderade. Den första justeringen av metoden blev därför att relatera transaktionerna till BNP med de federala utgifterna bortrensade. George Garvys auktoritativa monografier om problemen i debiteringsstatistiken [1952] [1970] understryker att även om federala utgifter är exkluderade ur debiteringsserierna kan vissa federala utgifter ändå smyga sig in till följd av skatteinbetalningar från allmänheten till den federala regeringen. Om ingen hänsyn togs till denna indirekta effekt skulle resultaten tendera att överskatta den dolda sektorn. Jag minskade därför transaktionsserien med inkomstskatter erlagda av både privatpersoner och företag och också med socialförsäkringsavgifter.

Den andra viktiga faktorn bakom den negativa och fallande skattningen av den dolda sektorn under andra världskriget var den snabba och oförklarliga nedgången i den beräknade omloppshastigheten för sedelmängden under samma period. Den beräknade omloppshastigheten minskade från 60 omsättningar om året 1940 till 17 om året 1944, vilket betyder att en dollar i genomsnitt omsattes var 21:a dag i stället för var sjätte. En viss hamstring av pengar ägde möjligen rum under dessa år, men den accepterade uppfattningen att betalningsvanor förändras långsamt strider mot denna förklaring. Den branta nedgången i omloppshastigheten kunde utan vidare förklaras med en nedgång i

Koreakriget. Efter 1968 framträder emellertid en klar stegring, som bara bröts åren 1972 och 1976-77. Beräkningarna tyder på att den monetära dolda sektorn 1979 hade nått över 600 miljarder dollar, vilket motsvarar ungefär 27 procent av den uppmätta BNP.

Den icke-monetära dolda sektorn

Med tanke på dessa beräkningar av den monetära dolda sektorn vore det önskvärt med uppskattningar av den icke-monetära dolda sektorn, så att storleken av den totala ekonomin kunde mätas.

mängden slitna sedlar som förstördes av Federal Reserve, trots en hastigt växande sedelmängd. Eftersom mina ursprungliga uppskattningar av omloppshastigheten byggde på antagandet att Federal Reserve hela tiden hade upprätthållit kvaliteten hos de utelöpande sedlarna, föreslog en historiker att jag skulle söka i arkiven efter uppgifter som rörde bibehållandet av sedlarnas kvalitet. Med villigt stöd från Federal Reserve lyckades jag leta fram en omfattande serie promemorior skrivna av tjänstemännen vid sedelavdelningen som hade direkt relevans för frågan om sedlarnas kvalitet. Dokument av den typ som citeras nedan visar att det i själva verket förekommit perioder då kvalitetsnormerna sänkts drastiskt. Ett exempel är Cirkulär nr 2391, av den 6 mars 1942, där följande betydande information lämnas:

Förlängning av sedlarnas livstid.

Gamla sedlar i omlopp skall användas längre än hittills.

Så länge kriget pågår måste råvaror och arbetskraft sparas vid tryckningen av sedlar. Sedelavdelningen rekommenderar därför att alla tankbara åtgärder vidtas för att sedlarna skall användas längre. Denna bank sänker därför de normer som tillämpats vid beslut om sedlar är lämpliga för vidare cirkulation och ämnar återinföra i omlopp vissa sedlar som tidigare dragits in. . .

Jag sökte efter ett sätt att inlemma denna typ av kvalitativ information i analysen och återvände till Fishers tanke att betalningsmonster förändras långsamt. Jag lade till en enkel, icke-linjär tidstrend till min serie rörande den beräknade omloppshastigheten och antog att de beräknade regressionsvärdena var den bästa approximationen till det verkliga vardet. Avvikelserna från dessa regressionsvärden jämfördes sedan med dokumentar information om ändringar i kvalitetsnormerna för sedlar under hela perioden, vilket avslöjade en anmärkningsvärd överensstämmelse mellan negativa avvikelser under perioder med lägre normer och positiva när kvalitetsnormerna skärptes. Det enda

Tack vare John Kendricks [1979] och Robert Eisners [1978] banbrytande insatser kan vi nu få fram preliminära siffror på både storleken och tillväxten över tiden i den icke-monetära dolda sektorn. Eisner har utvecklat och gjort skattningar av ett totalt inkomsträkenskapssystem, som går utöver det traditionella nationalräkenskapssystemet genom att det omfattar skattningar av konstruerade värden av konsumtion och kapitalbildning utanför marknaden, till största delen obetalt hushållsarbete och studier. På grundval av de preliminära tidsserie-

data som professor Eisner vänligt ställt till mitt förfogande har jag gjort provisoriska beräkningar av i första hand icke-monetära, privata, dolda inkomster för 50-, 60- och 70-talen.³

Eisners data leder till två uppseendeväckande resultat. För det första kommer den icke-monetära dolda sektorn i storlek mycket nära hela den privata observerade sektorn i Förenta Staterna, som uppick till över 1,2 biljoner dollar 1976. Dessutom, och tvärt emot det ofta gjorda antagandet att den icke-monetära dolda sektorn är ungefär proportionell

undantaget från denna överensstammelse uppträdde under perioden 1975-79, som utmärktes av stora negativa avvikelser. När jag återigen besökte Federal Reserve frågade jag om banken hade stött på några problem med sedelnormer under den sistnämnda perioden. Till svar på min fråga fick jag en månadsgammal promemoria med klagomål från bankens hela verksamhetsområde över sjunkande kvalitet hos sedlarna under dessa år (den hade titeln "District Changes in Currency Quality" och var daterad 17 oktober 1979). Det forefaller som om en övergång till maskinsortering av sedlarna i forening med stigande tryckkostnader lett till en betydande försämring i sedelkvaliteten. Denna slutliga överensstammelse mellan de nyberaknade serierna över omloppshastigheten och den dokumenterade informationen övertygade mig om att de nya skattningarna, som pekade på att sedlar omsätts i genomsnitt en gång i veckan, var så pålitliga att de kunde användas vid en skattning av hela transaktionsserien.

Dessa justeringar både eliminerade den paradoxala nedgången i beräkningarna av den monetära dolda sektorn under andra världskriget och ledde till positiva skattningar för hela perioden. Jag var fortfarande skeptisk till de höga och stigande beräkningarna av den monetära dolda aktiviteten under 70-talet och började därför i analysen införa en serie justeringar av debiteringsserien för att tacka den eventuella tillväxten av rent finansiella transaktioner. Expansionen av dessa, till följd av finansiella innovationer eller högre och rörligare räntesatser, kunde ha gett alltför höga siffror i mina beräkningar av den dolda sektorn. För att snarare hålla nere mina siffror över den dolda sektorn tillämpade jag serier för omsättningshastigheten för checkräkningar som uteslot alla viktigare finanscentra. Detta innebar en betydande justering, eftersom omsättningshastigheten i New Yorks banker är fem gånger högre än den jag använde i min analys. Jag subtraherade också följande poster från de beräknade debiteringssiffrorna för att komma fram till en uppskattning av debiteringar som uteslot finansiella transaktioner:

1. Marknadsvardet av alla försäljningar, registrerade på större börser, av aktier och obligationer.

2. Debiteringar som uppstår vid överföringar mellan checkräkningar och sparräkningar utanför affärsbankssystemet.

3. Debiteringar som uppstår i transaktioner vid återköpsavtal för värdepapper. Återköpsavtalens volym antogs omsättas 150 gånger om året. Tjänstemän vid Federal Reserve anser att 100 omsättningar är en rimligare siffra. Jag höjde avsiktligt omsättningstakten med 50 procent för att ta till den dolda sektorns omfattning i underkant. Andra finansiella transaktioner förekommer givetvis som höjer debiteringsserien. Användning av kreditkort tex ökar debiteringsserien, men volymen av sådana debiteringar uppgår till endast 1 procent av återköpsavtalsdebiteringarna. Jag hoppas att min rundhant tilltagna skattning av återköpsavtalsdebiteringar tackar andra finansiella transaktioner, för vilka direkta data för justeringsändamål inte finns tillgängliga. (Jag tackar Mars Cramer för påpekan- det om justeringen för kontantuttag.)

4. Debiteringar som uppstår vid kontantuttag från korta checkräkningar.

År 1979 uppgick dessa justeringar till över 10 biljoner dollar. Inga ytterligare justeringar behövdes för eurodollardebiteringar eller debiteringar mellan banker, eftersom båda dessa poster redan var exkluderade i min kalkylserie.

De slutgiltiga beräkningarna, som tillämpade den forfnade transaktionsmetoden, relaterade de justerade transaktionerna till den officiella BNP minus federala skatter och uppskattningar av naturaförmåner. De sistnämnda ger inte upphov till monetära transaktioner.

³ Eisners beräkningar omfattar skattningar av vardet av konsumtion bekostad av företag som använder pengar som bytesmedel och därmed ingår i den dolda monetära ekonomin. Eftersom kommande beräkningar av den monetära dolda sektorn också omfattar dessa poster implicit, blir den totala dolda sektorn för stor i den mån den omfattar poster i Eisners beräkningar som använder pengar som bytesmedel.

mot den synliga sektorn och därför utan risk kan ignoreras, har Eisner och Kendrick fått fram siffror som tyder på en dramatisk tillväxt i den dolda icke-monetära sektorn i förhållande till de synliga inkomsterna.

Förskjutningar från den synliga till den icke-monetära dolda sektorn har troligen makroekonomiska konsekvenser, men jag misstänker att den största effekten på den uppmätta makroaktiviteten härrör från omfördelningar mellan den synliga och den monetära dolda sektorn. För att granska dessa gissningar mera formellt övergår jag nu till en jämförelse mellan det beräknade mönstret över tiden hos tillväxten i den dolda sektorn och det mönster som förutsågs ovan.

”Nationalekonomins guldålder”

Ovan beskrevs en utveckling för en hypotetisk ekonomi som antydde den sannolika relativa tillväxten hos den totala privata ekonomins olika sektorer. På basis av Eisners provisoriska uppskattningar av den privata, icke-monetära dolda sektorn och de tidigare uppskattningarna av den privata monetära dolda ekonomin kan vi nu jämföra de empiriskt

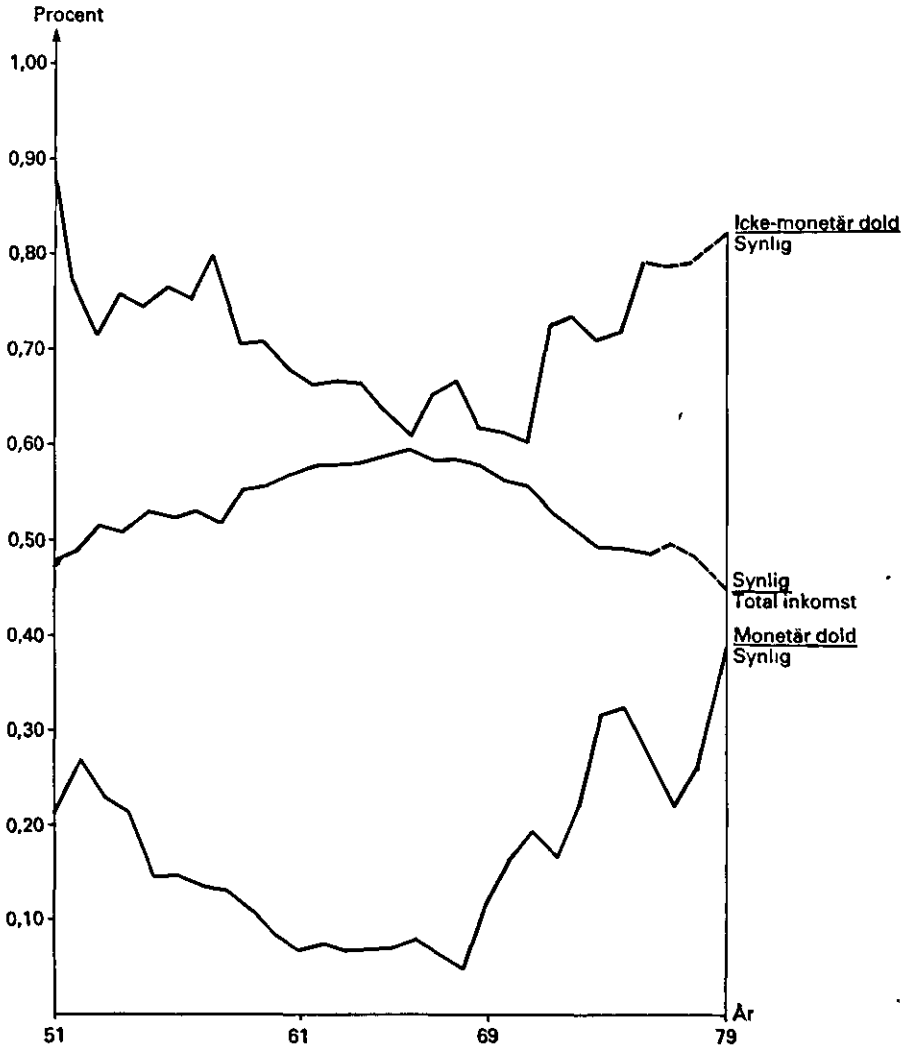
skattade tillväxtmönstren med de förväntade. *Tabell 1* sammanfattar det väntade förhållandet mellan den observerade inkomsten och den totala inkomsten över tiden, liksom det *väntade* förhållandet mellan de dolda sektorerna och den synliga sektorn. De motsvarande relationerna som skattats empiriskt för USA:s ekonomi visas i *figur 2*. Som väntat går den monetära dolda sektorn som en del av den synliga sektorn först ned. Sedan planar den ut och stiger därpå brant. Ett liknande mönster framträder ur Eisners oberoende beräkningar av den icke-monetära dolda ekonomin.

Med hjälp av *figur 2* kan man på ett ungefär bestämma den tidsperiod som skulle motsvara den hypotetiska ”nationalekonomins guldålder”, nämligen det skede då det råder ett relativt konstant förhållande mellan den synliga sektorn och hela ekonomin. Figuren pekar på att ”guldåldern” har kommit och gått och att den inföll i stort sett under åren 1961–69. Intressant nog var just den tiden ekonomins klang- och jubelår, Walter Hellers och Arthur Okuns mycket uppmärksammade *new economics*-era. Den euforiska stämningen under detta

Tabell 1. Väntade förändringar i förhållandet mellan ekonomins olika sektorer vid olika utvecklingsstadier.

Kvot	U-land	Utvecklingsnivå Guldålder	I-land
	<u>Synlig inkomst</u> Total inkomst	↑	ungefär konstant
<u>Icke-monetär dold inkomst</u> Synlig inkomst	↓	ungefär konstant	↑
<u>Monetär dold inkomst</u> Synlig inkomst	↓	ungefär konstant	↑

Figur 2. Faktiska förhållanden mellan olika sektorer i USA:s ekonomi 1951-79.

skede var inte heller begränsad till ekonomerna i Kennedys och Johnsons administrationer. George Stigler förkunnade 1964: "Jag är övertygad om att nationalekonomin äntligen står på tröskeln till sin guldålder. Ja, vi har redan en fot innanför dörren...". Själv anser jag nu att dörren slog igen i ansiktet på oss nationalekonomer under 70-talet, som en direkt följd av att vi inte insett följderna av tillväxten i den dolda sektorn och

dess snedvridande effekter på vår bild av de ekonomiska realiteterna.

Dolda sektorn och stagflationen

Den beräknade storleken av den dolda monetära sektorn är mycket större än jag föreställde mig. Faktiskt tror jag mer på mina uppskattningar av sektorns tillväxt än på dess absoluta storlek.

Varje försök att mäta ett dolt fenomen blir svårt, och därför skulle jag välkomna

en konstruktiv debatt om begränsningarna i de föreslagna metoderna och en fingervisning om hur mätningarna kan förbättras. Det vore emellertid olyckligt om den vetenskapliga diskussionen inskränktes till denna fråga, eftersom det största problemet framför oss är att nå fram till ett bättre begrepp om det djupa ekonomiska träsk vi befinner oss i. Om problemet med den dolda ekonomin fordrar den uppmärksamhet jag anser det förtjänar, måste vi fråga oss om våra nuvarande skattningar av foreteelsen kastar något ljus över vår tids stora ekonomiska dilemman. Det ligger långt utanför ramen för denna artikel att rigoröst pröva de fulla konsekvenserna av den dolda sektorns betydelse, men jag vill ändå lägga fram vissa preliminära indicier som jag betraktar som mycket lovande, även om de är långt ifrån definitiva.

Jag har framkastat tanken att en av de viktiga effekterna av tillväxten i den dolda monetära sektorn är att den övervärderar de uppmätta inflationstakterna och möjligen också de uppmätta arbetslöshetssiffrorna. Det är därför intressant att deskriptivt granska sambandet mellan förändringar år från år i ett stagflationsindex (definierad som summan av arbetslöshet och inflation) och mina beräkningar av den relativa storleken av den monetära dolda sektorn under olika år. Eftersom stagflation är en komplicerad foreteelse, som säkerligen influeras av myriader av faktorer, bör ett sådant enkelt samband inte tolkas kausalt. Icke desto mindre tjänar det som en deskriptiv indikator av hypotesens möjligheter.

Jag har hävdad att varken den observerade inflationstakten eller den uppmätta arbetslösheten påverkas, när den monetära dolda sektorn utgör en konstant andel av den synliga sektorn. Men när den monetära dolda sektorn växer i förhållande till den synliga uppstår en förskjutning av resurser från den synliga till den

dolda sektorn. Priserna i den dolda sektorn kan vara ända upp till 20–40 procent lägre än i den synliga.⁴ Sådana relativa prisskillnader leder med största sannolikhet till förändringar i konsumtionsmönstret i riktning mot konsumtion av varor och tjänster som produceras inom den dolda sektorn. Konsumentprisindex, som är ett index med fasta vikter, tar ingen hänsyn till dess förändringar i konsumtionsmönstret och överskattar därför systematiskt den verkliga inflationstakten. En annan konsekvens: När den dolda sektorn växer hastigt och skapar tillfälliga obalanser på de observerade marknaderna kan man vänta sig att tillgången på varor och tjänster i den synliga sektorn faller snabbare än efterfrågan, vilket tillfälligt tvingar upp de synliga priserna ännu högre. Med tanke på att många inkomster är knutna till konsumentprisindex och att individerna bygger sina förväntningar om den framtida inflationen på publicerade siffror för nuvarande och tidigare inflationstakt, kan även en kortsiktig föreställning om en uppblående inflation lätt framkalla ett beteende som leder till att en inflation kommer till stånd. Kort sagt kan man vänta sig att finna ett positivt samband mellan förändringarna i inflationstakten och den relativa storleken och tillväxten hos den monetära dolda sektorn.

Uppmätta arbetslöshetssiffror kan också väntas stiga tillfälligt, när resurser förskjuts till den dolda sektorn. Arbetare som hittar anställning i denna sektor lämnar troligen sina tidigare platser eller förlorar dem, och åtminstone en tid utnyttjar de arbetslöshetsförsäkringen. Om högre arbetslöshetssiffror uppmäts, utlöses ökningar i statsutgifterna, automatiskt och som en följd av nya beslut, och de måste finansieras antingen genom en ökning av penningmängden eller hög-

⁴ Beroende på den "genomsnittliga" marginalskattesatsen.

re skatter. Det första sättet stimulerar inflationen direkt, det andra indirekt genom att fler resurser lockas över i den dolda sektorn. Därigenom ökar styrkan i den dynamiskt instabila stagflationen.

Eftersom stagflationsindex helt enkelt mäter summan av inflation och arbetslöshet, vore det naturligt att finna ett positivt samband mellan förändringar i detta index och mått på den relativa tillväxten och förändringar i tillväxten hos den monetära dolda sektorn.

Den statistiska analysen visar precis ett sådant samband. För perioden 1953–76 kan mina uppskattade värden på tillväxttakten och dess förändringar hos den monetära dolda sektorn förklara 72 procent av de årliga förändringarna i stagflationsindex. För perioden 1970–76, som inkluderar den stora "utbudschocken" för oljans del, förklaras 93 procent, även sedan höjda energipriser eliminerats från inflationsdata.

Jag anser dessa resultat mycket lovande, men de får inte misstolkas. Resultaten för 70-talet är baserade på en kort period och måste därför tas med en nypa salt. Många andra variabler, däribland "utbudschocker" och ekonomisk-politiska åtgärder som direkt påverkar inflationen, kan vara nära korrelerade med mina mått på den dolda sektorn, och dess effekter kan alltså vara grovt överdrivna. Utan att den innebär något direkt orsakssamband fyller ändå den iakttagna nära överensstämmelsen mellan stagflationen och mina beräkningar av den monetära dolda sektorn den deskriptiva funktionen att ange att observationerna i varje fall är konsistenta med den framlagda hypotesen.

Dolda sektorn och den svaga produktivitetens utvecklingen

En rad mycket hårdare tester av min hypotes skulle innefatta förklaringen av hittills besvärande makroekonomiska före-

teelser *efter* det att en konventionell analys av problemet gjorts. En av de mest förbryllande makroekonomiska frågorna på senare tid har varit den kraftiga nedgången i den observerade produktivitetens tillväxten, inte bara i USA utan också i andra utvecklade ekonomier. Edward Denison [1979] avslutade nyligen sitt grundliga sökande efter en förklaring till detta problem med ett osminkat medgivande: "Vad som har hänt är, för att tala rent ut, ett mysterium." Denisons undersökning för Brookings Institution tar upp 17 skäl till nedgången i produktiviteten så som den kommit till uttryck i hans residualserie. Han avfärdar åtskilliga av dessa förklaringar, ställer sig kritisk till andra och finner att tom de som han ansåg korrekta endast förklarar en liten bråkdel av nedgången. Hans residualserie är en hård nöt att knäcka för vilken ekonom som helst, eftersom de konventionella förklaringarna har vägts och befunnits för lätta.⁵

Hypotesen om de dolda inkomsterna antyder ett negativt samband mellan förändringar i den iakttagna produktiviteten och den relativa tillväxten i den dolda sektorn. Allteftersom denna sektor växer, till följd av att produktionen i den synliga sektorn helt enkelt inte har uppgetts till sitt fulla värde eller av att successiva förskjutningar gjorts av resurser till dolda aktiviteter, sjunker index för den uppmätta produktiviteten.

Det uppstår inte bara en direkt negativ effekt på de synliga inkomsterna. Tillväxten i den dolda sektorn får troligen också en komplicerad effekt på insatserna av produktionsfaktorer. Anställda som använder sin normala arbetstid till att leta efter platser i den dolda sektorn eller som verkligen arbetar där kan vän-

⁵ Denisons residualserie förekommer i [1979] tabell 5-1, kolumn (12), med beteckningen "Advances in Knowledge and Miscellaneous (Residual)".

tas bli mindre effektiva i sina ordinarie arbeten. Enligt vad jag kallat anekdotisk information börjar kanske företag lämna för låga inkomstuppgifter av skatteskal, men när deras vinstutsikter blir alltför dystra måste de ofta fullfölja aktionen genom att stryka anställda ur listorna, så att förhållandet mellan produktionsfaktorer och produktion inte blir alltför misstänkt. Detta mönster kan till sist leda till falsk fakturering, som snedvrider ännu en del av den officiella databasen.

För att pröva denna starka förmodan granskade jag med statistiska metoder orsakssambandet mellan de procentuella förändringarna i Denisons mått på "oförklarad" produktivitetsförändring och den monetära dolda sektorns relativa nivå och tillväxt. För hela perioden 1953–76 förklarar den monetära dolda sektorn 28 procent av de procentuella förändringarna år från år i produktivitetsresidualen. Ännu mer slående är att samma mått förklarar 65 procent av residualvariationen under det kritiska 70-talet, när problemet blev akut.

Utifrån Denisons data kan man också räkna fram den procentuella förlusten i den amerikanska ekonomins potentiella produktion år från år.⁶ Hypotesen om de dolda inkomsterna förutsäger att en växande dold sektor har ett positivt samband med en större förlust av potentiell produktion. Mina resultat av den statistiska analysen bekräftar starkt detta antagande och förklarar 53 procent av förlusten av potentiell produktion under perioden 1953–76 och 80 procent under 70-talet. Jag betraktar dessa resultat som en bekräftelse på både att den dolda sektorn har stor betydelse och på att dess tidsprofil har fångats tämligen väl av de be-

räkningsmetoder jag använde för att mäta den.

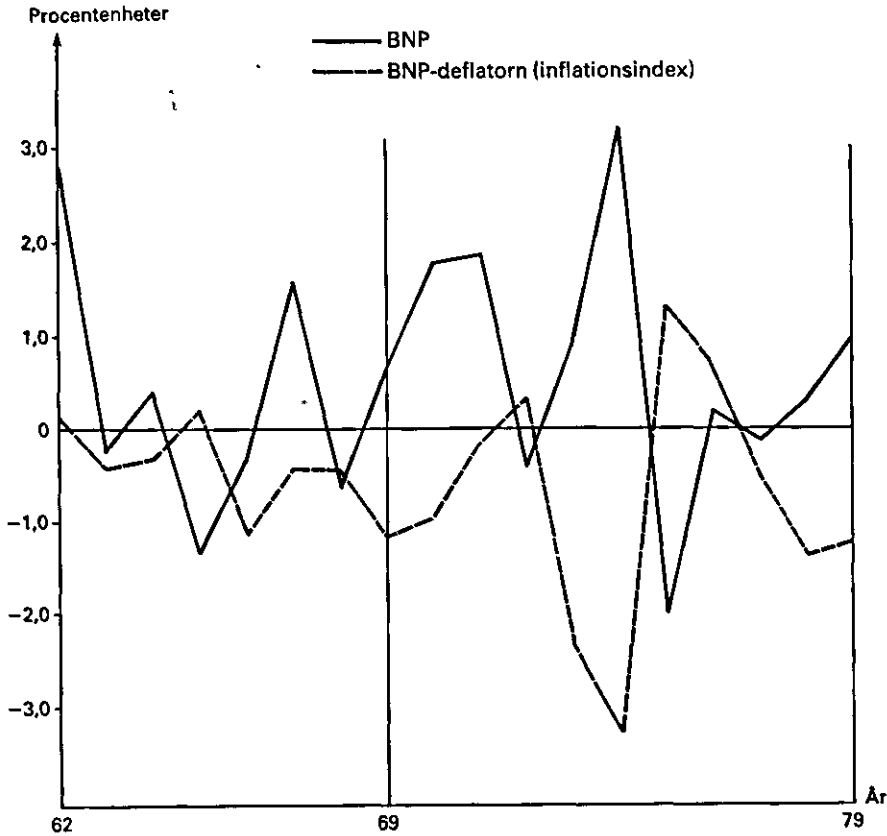
Dolda sektorn och konjunkturprognoser

Som ett sista test av hypotesen om de dolda inkomsterna bestämde jag mig för att studera förklaringsvärdet i mina skattningar när de ställdes inför prognosfel i stora makroekonomiska modeller. Dessa modeller i stor skala är mycket konkreta uttryck för vad vårt – national-ekonomernas – yrke kan åstadkomma just nu. Prognoserna härledda ur dem är det grundläggande underlaget för ekonomisk-politiska beslut. Med hänsyn till de förmodade förbättringarna under de senaste två decennierna i vår databas, vår datorteknologi, vår teori och våra ekonomiska skattningsmetoder vore det inte orimligt att tro att prognosfelen i dessa modeller har blivit mindre med tiden. Ändå förhåller det sig tvärtom, som *figur 3* visar. Stephen McNees [1977] vid Federal Reserve Bank of Boston har samlat den längsta sammanhängande redovisning som finns att få över prognosfel för perioden 1961–79 i President's Council of Economic Advisors' modell av USA:s ekonomi.⁷ Prognosfelen, som framgår av *figur 3*, avslöjar ett systematiskt mönster, där den reala tillväxten i produktionen i genomsnitt överskattas och inflationstakten underskattas under hela perioden. Om man jämför prognoserna för 1962–69 – som mina empiriska beräkningar föranlett mig att kalla "nationalekonomins guldålder" – med prognosfelen under det följande årtiondet, pekar beräkningarna på en ökning av 117 procent i den genomsnittliga *överskattningen* i prognoserna för den reala produktionen och en ökning av 48 procent i den genomsnittliga *underskattningen* av inflationen. Analog data visar att modellen under åren 1963–69 *överskattade* den förutsedda procentuella

⁶ Op. cit., se tabell 4–6.

⁷ McNees har valvilligt ställt tidsserien över prognosfel till mitt förfogande.

Figur 3. President's Council of Economic Advisors' prognosfel för BNP och inflation 1962-79. Skillnad prognos-utfall i procentenheter.

förändringen i arbetslösheten med 0,74 procent, medan under den senare perioden modellen i genomsnitt *underskattade* den väntade procentuella förändringen i arbetslösheten med 1,78 procent.

Mot alla förväntningar har alltså prognoserna i denna modell inte bara försämrats allvarligt under det gångna decenniet. De visar också ett mönster som exakt stämmer med det som förutsågs av hypotesen om de dolda inkomsterna. Jag har hävdad att tillväxten i den dolda sektorn leder till en systematisk underskattning av den verkliga tillväxten i real produktion och en systematisk överskattning av den faktiska inflationen och ar-

betslösheten. När dessa effekter ignoreras av våra ekonometriska modeller bör de leda till prognosfel (prognosvärden minus faktiska värden) som är positiva för förändringarna i real produktion och negativa för inflation och arbetslöshet. Dessutom kan en snabbare relativ tillväxt i den monetära dolda sektorn väntas ge upphov till större prognosfel. För att pröva denna hypotes mer formellt korrelerade jag prognosfelen i de ekonomiska rådgivarnas modell med mina beräkningar av den relativa tillväxten i den monetära dolda sektorn. Beräkningarna visar att tillväxten i den dolda sektorn har de förväntade effekterna och förkla-

rar 35 procent av prognosfelet i realproduktion, 46 procent av prognosfelet i inflationstakten och 40 procent av prognosfelet i arbetslösheten.⁸ Dessa klara utfall tyder på att införlivandet av den dolda sektorns effekter ger grund för bestämda förhoppningar om att makroekonomiska prognoser – och därmed också makroekonomiska beslut – kan förbättras. De skulle vila inte bara på mer exakta prognoser utan på prognoser som saknar de systematiska snedvridningar som är en direkt följd av att den dolda sektorn negligerats.

De test som beskrivits i detta avsnitt ger starka belägg för att vidare studier av konsekvenserna av den dolda sektorn kan väntas ge åtminstone partiella lösningar till paradoxerna stagflation, produktivtetsavmattning och makroekonomiska prognosfel. Det minsta jag hoppas på är att konkurrerande förklaringar till våra nuvarande ekonomiska bekymmer prövas med samma stränga normer som tillämpats på hypotesen om de dolda inkomsterna, dvs kravet ska vara att hittills oförklarade residualer i produktivtetsförändringar och prognosfel i makromodeller klarläggs.

Orsakerna till tillväxten

I ljuset av det bekräftande material som framlagts i de föregående avsnitten betraktar jag mina provisoriska uppskattningar av tidsprofilen hos den monetära dolda sektorn som tillräckligt exakta för att motivera en preliminär exkurs över vad som har orsakat denna anmärkningsvärda uppgång i dold ekonomisk verksamhet under det gångna decenniet. Gång på gång har ekonomer, politiker och journalister kommit med ett tämligen lättvindigt svar på denna fråga utan att ha låtit det följas av några empiriska bevis. Skälet har genererat uppgetts vara de allt högre skatterna. I avsaknad av några beräkningar av tillväxten i den dolda sektorn förefaller denna förklaring vis-

serligen rimlig men har ändå inte något som helst empiriskt stöd.

Vid närmare eftertanke finns det faktiskt en del indicier som direkt motsäger detta självsäkra uttalande. Sverige är tyngt av en av de kraftigaste skattebördorna bland de utvecklade länderna. Ändå påstås det att även om svenskarna uppenbarligen mer och mer har börjat ägna sig åt gör-det-själv-verksamhet, finns det föga bevis för teorin att en utbredd monetär dold sektor existerar här av den typ som nyligen har påvisats i dramatiska former i Italien.⁹ Ändå betalar italienarna en ganska liten andel av sina inkomster i skatt. Hur skall denna paradox förklaras? Jag tror att man måste tränga utanför ekonomernas snäva domäner in i statsvetarnas och sociologernas fögderi för att hitta svaret. Dessa samhällsvetenskapliga iakttagare karakteriserar Sverige som ett utomordentligt välintegrerat samhälle, där förtroende för staten i stort sett är regel, inte undantag. Italien däremot, med dess politiska och religiösa historia, anses vara ett samhälle där individen är allvarligt alienerad från staten. Italienarnas bristande förtroende för staten har inte bara djupa historiska rötter utan verkar också att växa hela tiden.

De skiljaktiga fallen Sverige och Italien pekar därmed på en intressant kompletterande hypotes om orsakerna till tillväxten i den dolda sektorn. Hypotesen – som jag misstänker skulle betraktas välvilligt av sociologer och statsve-

⁸ Det är intressant att observera att den största effekten på arbetslösheten uppträder med en periods fordrojning. Detta stöder antagandet att man gärna tar anställning i den dolda sektorn utan att först upphöra med anställningen i den synliga sektorn. Denna fördrojda sysselsättnings effekt kan också förklara nedgången i den synliga produktiviteten, eftersom produktionsmåtten kan sjunka före produktionsinsatserna.

⁹ De åtstramningsåtgärder som den svenska regeringen nu vidtar som en reaktion på lagre tillväxttakt i den reala produktionen kan snart förändra detta intryck.

tare men antagligen får svårt att hitta någon plats i en teoretisk modell som formuleras av ekonomer – är att nedgången i förtroendet för staten och de åtföljande effekterna på samarbetsvilja och accepterande av rådande legala och sociala normer kan vara en viktig faktor när det gäller att förklara tillväxten i den dolda sektorn.

För att undersöka om denna hypotes gäller för USA skaffade jag konsistenta data från opinionsundersökningar från 1958 till 1978 över "förtroende för staten", sammanställda vid University of Michigan. De avslöjar en påfallande nedgång i "förtroendet för staten" i USA, vilket säkerligen har haft att göra med de traumatiska händelserna i Vietnam och Watergateskandalen. De enda två perioder då index för "förtroende för staten" pekar på att nedgången bromsats är åren 1972 och 1976, och det är just under dessa två år som beräkningarna av den dolda sektorns storlek visar temporära avbrott i en annars jämnt fortskridande tillväxt.

För att undersöka effekterna av skattesatser och "förtroende för staten" på den dolda monetära sektorns tillväxt prövade jag som ett första steg sambandet mellan den skattade relativa storleken av den monetära dolda sektorn och den genomsnittliga skattesatsen i Förenta Staterna. Resultatet blev ett klart stöd för påståendet att stigande skatter har en positiv verkan på tillväxten i den dolda sektorn. Enbart skatterna förklarade 51 procent av variationen år från år i den relativa storleken av den monetära dolda sektorn. Men när *både* skatter och måttet på förtroende för staten används för att förklara denna tillväxt har skatterna, förvånande nog, en negativ påverkan och variabeln förtroende för staten dominerar sambandet. Detta antyder en god överensstämmelse mellan nedgången i förtroendet och tillväxten i den dolda sektorn. De båda variabelerna till-

sammans förklarar 87 procent av den årliga variationen i den monetära dolda sektorn.

Det är uppenbart att fler studier av det subtila, dynamiska samspelet mellan skatter och förtroende för staten fortfarande kan ge resultat som bekräftar den väntade positiva inverkan av högre skatter på tillväxten i den dolda sektorn. De preliminära resultaten pekar dock bestämt på att alla lättvindiga försök att förklara utvecklingen i den dolda sektorn uteslutande med skatter är dömda att misslyckas. Vad dessa resultat antyder är att fenomenet som granskas sträcker sig långt bortom ekonomens begränsade perspektiv och att man, om man vill förstå dess orsaker och verkningar, måste ta med mer omfattande frågor som rör livsdugligheten i våra sociala och politiska institutioner. Dessa kan mycket väl lida allvarlig skada i sitt sätt att fungera på grund av den besvikelse och alienation som förefaller att ha utmärkt 70-talet.

Patienten är friskare än vi tror

Jag har försökt att så enkelt som möjligt ge en översikt över den sjukdom som just nu verkar att ha drabbat inte bara världens utvecklade ekonomier utan också fackekonomerna själva. Vi ekonomer bedömer patienten som sjuk på grundval av symptom som vi mäter med den officiella statistikens termometer. Avläsningarna är förvisso illavarslande. Prisindex stiger allt snabbare, arbetslösheten närmar sig socialt oacceptabla gränser, indikatorerna av den reala ekonomiska aktiviteten pekar nedåt. Patienten tycks i själva verket lida av en kombination av symptom som enligt den traditionella teorin inte kan förekomma samtidigt. Inflationen är en sjukdom som funnits länge, och dess orsaker och följder har ekonomerna trott sig förstå. Depression är också ett välbekant och lätt-diagnostiserat tillstånd, och en rad bote-

medel har befunnits verksamma. Men det paradoxala är att båda dessa symptom uppträder samtidigt och har spritt sig överallt. Stagflation är, liksom cancer, en sjukdom vars orsak inte låter sig förklaras, vars konsekvenser är förödande och vars botemedel ännu inte har upptäckts.

Det enkla svar jag framlägger på denna gåta är att patienten är mycket friskare än vi tror. Det är termometern det har blivit fel på. Problemet tror jag mycket väl kan ligga i att vi i våra mätningar utelämnar vad jag har kallat de dolda sektorerna i ekonomin. Innan vi hämtar alltför mycket tröst ur denna diagnos bör vi emellertid komma ihåg att patienten tror sig vara sjuk, och hans uppfattning att han är verkligt dålig förstärks hela tiden av de horder av nationalekonomer, från universitet, regeringskanslier och tidningar, som sitter på sängkanten och mumlar om kriser. Om den förmenta sjukdomen förvärras och en rad starka medikamenter ges i missriktat nit, kanske patienten dukar under helt. Upprepas Kassandras profetia gång på gång blir den lätt självuppfyllande. Vad som nu krävs är en allvarlig omvärdering av patientens tillstånd, varvid man måste ta hänsyn till bristerna i mätapparaten, skriva ut mediciner med större urskiljning och, det viktigaste av allt, förmå patienten själv att tro att han inte alls är sjuk. Detta blir svårt att åstadkomma, men jag hävdar ändå att det endast är under sådana förutsättningar som vi kan räkna med en mer hoppningivande prognos.

Påståendet att en stor del av de problem som vi brottas med idag, både i öst och väst, är följden av en konstgjord statistisk produkt kommer att stämpas som befängt av vissa ekonomer. De som drabbas av de verkliga tragedierna arbetslöshet och fattigdom kan tycka att detta perspektiv är en grym och hjärtlös bluff. Det måste därför stå helt klart att

jag varken förnekar att det faktiskt råder allvarliga ekonomiska svårigheter bland stora befolkningsgrupper eller förespråkar ett slopande av statliga åtgärder som syftar till att lindra sådana kroniska missförhållanden. Det är dessutom uppenbart att vi har gått in i en övergångsperiod av minskad tillväxt som uppkommit ur en förskjutning av den ekonomiska maktbalansen till de oljeexporterande ländernas fördel. Priserna på många vanliga konsumtionsvaror har i realiteten stigit kraftigt. Trots allt hävdar jag att omfattningen och storleken av dessa problem har överdrivits i den officiella statistiken och att vi allvarligt har förvärrat våra svårigheter, därför att de ekonomiska aktörerna har reagerat på falska signaler.

Mot ekonomisk kris i en önd cirkel

Ekonomierna i USA och Västeuropa, sedda ur den officiella statistikens synvinkel, ger intryck av att rusa mot en finansiell katastrof som enligt min mening går att undvika. Jag tror att dessa ekonomier, så som de är beskaffade idag, har en inneboende dynamisk instabilitet. Denna instabilitet härrör från en fundamental missuppfattning av ekonomins verkliga tillstånd. Jag hävdar att den är mycket friskare än man vanligen tror. Samhällsvetenskaperna lär oss emellertid att det faktum att man uppfattar tillståndet som en kris räcker för att skapa en verklig kris, och därför bör de tidigare nämnda förmodandena inte avfärdas med en axelryckning. Såvida inte medborgarnas och politikernas bild av verkligheten återförs till att sammanfalla med de underliggande ekonomiska realiteterna kan vi bli dömda att drabbas av ekonomiska och tom politiska kriser av stora mått.

Enligt min hypotes kommer tillväxten i den dolda sektorn (vare sig detta inträffar som reaktion på högre skatter eller som en växande mistro mot staten)

först att leda till en illusion om högre inflation och arbetslöshet, bromsad real tillväxt och sjunkande produktivitet. Uppfattningen att tillväxten sjunker kommer att förmå välmentade politiker att överstimulera ekonomin med missriktade åtgärder. Uppfattningen att en inflation pågår förstärker följderna av dessa åtgärder genom att uppmuntra konsumtion och pressa upp priserna ännu mer. Indexreglerade löner och socialbidrag för i sin tur upp individerna i högre marginalskatteklasser och ökar på så sätt den verkliga skattebördan. Skatterna kan också höjas av regeringens expansiva åtgärder för att bekämpa den uppbromsning av tillväxten som den tror äger rum. Men sedan kommer dessa effekter att stimulera till ytterligare förskjutningar av resurser till de dolda sektorerna. Ett tilltagande missnöje med regeringens oförmåga att hantera ekonomin leder till en försämring av klimatet i samhället och politiken som yttrar sig i växande allmän misstro mot staten. Detta minskar i sin tur laglydnaden och hederligheten i både skattesystemet och statens datainsamlingssystem, vilket leder till ytterligare snedvridningar i det grundläggande informationssystem vårt komplicerade samhälle vilar på. Tyvärr finns i denna process ingen automatisk, självbegränsande mekanism. Om jag har

rätt kommer den att fortgå med oförminskad kraft, såvida vi inte inser att den existerar och därför förändrar informationssystem och åtgärder så att deras förstörande verkningar vänds i sin motsats.

Översättning: *Margareta Eklöf*

Referenser

- Denison, E., [1979], *Accounting for Slower Economic Growth*, The Brookings Institution, Washington, DC
- Eisner, R., [1978], "Total Incomes in the United States, 1959 and 1969", *Review of Income and Wealth*, March
- Feige, E. L., [1979], "How Big is the Irregular Economy", *Challenge*, November
- Garvy, G., [1952], *Debits and Clearing Statistics and Their Use*, Board of Governors of the Federal Reserve System
- Garvy, G. och Blyn, [1970], *The Velocity of Money*, Federal Reserve Bank of New York
- Internal Revenue Service, [1979], *Estimates of Income Unreported on Individual Tax Returns*, Department of the Treasury, Internal Revenue Service, Publication 1104, 9/79
- Kendrick, J., [1979], "Expanding Imputed Values in the National Income and Product Accounts", *Review of Income and Wealth*, December
- Laidler, D., [1969], *The Demand for Money: Theories and Evidence*, International Textbook, Scranton
- McNees, S., [1977], "An Assessment of the Council of Economic Advisors' Forecasts of 1977", *New England Economic Review*, March-April
- Porter, R., [1979], *Some Notes on Estimating the Underground Economy*, Board of Governors of the Federal Reserve System, August 10